

KS. JANUSZ LEMAŃSKI

Ks. Andrzej Mozgol, *Teologia Arki Przymierza w psalmach i w tradycji prorockiej (Ps 132; Jr 3,14-18; 2 Mch 2,1-8)*, „Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” 9, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2003.

Historia biblijnej Arki Przymierza doczekała się już wielu opracowań i analiz. Jednakże współczesna biblistyka wciąż jest daleka od odpowiedzi na wiele pytań związanych z tym, ważnym dla starożytnych Izraelitów, obiektem kultu. W polskiej literaturze tematu, poza kilkoma artykułami, nie istnieje po dziś dzień żadne monograficzne opracowanie chociażby części zagadnień związanych z Arką. Z tym większą uwagą należy powitać pojawienie się na rynku wydawniczym książki ks. Mozgola. Autor ogranicza się zasadniczo do trzech tekstów: Ps 132; Jr 3,14-18; 2 Mch 2,1-8, gdyż jak zaznacza (s. 17), monografie poświęcone tradycjom o Arce (wymienia tylko dwie z nich: Woudstra; Schmitt) „dotyczą Arki historycznej, a zakres badań koncentruje się wokół tekstów historycznych” (s. 17). Ks. Mozgol zauważa, „że brak w tych pracach należytej analizy tekstów poetyckich, tekstów ukazujących stan tradycji o Arce po niewoli babilońskiej. W niniejszej pracy pragnę zająć się tym zagadnieniem” (s. 17). Pomimo zawężenia pola swoich zainteresowań, sporo uwagi poświęca także przygotowaniu czytelnika do analizy wyselekcjonowanych przez siebie perykop, omawiając podstawowe zagadnienia związane z Arką Przymierza także w innych tekstach Starego i Nowego Testamentu. Posługując się różnymi metodami – od diachronicznych po synchroniczne – próbuje znaleźć wspólny mianownik dla teologicznej syntezy omawianych przez siebie perykop.

Praca została podzielona na pięć rozdziałów. Pierwszy z nich: *Motyw Arki Przymierza w Historii Zbawienia* (s. 21-47) stanowi wprowadzenie do zagadnień związanych z biblijną tradycją o Arce. Autor omawia w nim różne określenia Arki (s. 21-25), opis jej wyglądu (s. 25-27), analogiczne obiekty kultu znane z innych kultur (s. 27-31), aby w końcu zająć się jej dziejami. Słusznie zauważa, że historia tego obiektu kultowego była interpretowana przez różne tradycje teologiczne, które stara się wyselekcjonować. Najpierw prezentuje zarys dziejów samej Arki, tak jak wyłania się on z tekstów

biblijnych, a następnie omawia poszczególne „teologie” Arki, pochodzące z różnych ośrodków teologicznych. Przegląd ma charakter bardzo pobieżny, stąd zapewne uważny czytelnik, zaznajomiony z problematyką, może czuć pewien niedosyt. Widać to zwłaszcza podczas omawiania zagadnienia: „Arka w tekstach narracyjnych” (s. 35-36), w którym brak np. odniesienia do tradycji zawartych w Joz 3-4.6. Niezrozumiałe jest także wydzielenie osobnego paragrafu: „Opis przenoszenia Arki-historia deuteronomistyczna” (s. 37). Większość tekstów omówionych w poprzednim paragrafie jest wszak częścią tej historii. W tym miejscu czytelnik, który oczekiwałby jakiejś syntezy badań nad poruszonymi zagadnieniami, może czuć się najbardziej zawiedziony. Autor odnosi się bowiem wyrywkowo do kilku fragmentów zaczerpniętych z cyklu opowiadającego o Arce w Księgach Samuela, cytuje dwie ważne dla badań nad tym kompleksem prace monograficzne (P.D. Miller/J.J.M. Roberts; F. Schickelberger), pomijając jednak fundamentalne dla dyskusji nad nim opracowanie L. Rosta i jego zmodyfikowaną wersję w wydaniu A. Campbell’a. Chcąc omówić integralnie historię Arki w tzw. historii deuteronomistycznej, nie można w końcu pominąć chociażby tekstów z Księgi Jozuego i Ksiąg Królewskich. Braki te są niewątpliwie efektem potraktowania pierwszego rozdziału pracy jako rodzaju wprowadzenia w zagadnienie.

W drugim rozdziale: *Arka Przymierza a Psalterz* (s. 48-100) autor zajmuje się przede wszystkim Ps 132, który – jako jedyny – wymienia Arkę wprost. Poświęca wiele uwagi omówieniu miejsca tego psalmu w Psalterzu (s. 48-51), jego roli w grupie tzw. psalmów wstępowań (s. 51-53), datacji psalmu (s. 53-55), analizie filologicznej (s. 55-96), elementom poetyckim psalmu (s. 96-98) i jego strukturze (s. 98-100). Można by się zastanawiać, czy nie lepsze byłoby omówienie najpierw struktury psalmu, a dopiero później, w oparciu o jej wyniki, dokonanie analizy filologicznej; jednak wybór autora pozostaje kwestią jego metodologii pracy nad tekstem. Ważne, że sama analiza pokazuje dużą troskę autora o to, aby jak najpełniej zrozumieć treść użytych słów i ich wzajemne relacje w układzie gramatycznym zdania. Dwie rzeczy w tej części pracy wymagają jednak wyjaśnienia. Z jednej strony autor tytułuje ją: *Arka Przymierza a Psalterz*, a z drugiej – nie wspomina chociażby o Ps 78,60-61, gdzie z całą pewnością psalmista odnosi się do wydarzeń dotyczących Arki (por. 1 Sm 4, 5) lub o Ps 24, który często cytowany jest w związku z dyskusją o tym obiekcie kultu. Drobną nieścisłość pojawia się również w kwestii tytułu nadanego ww. 1-10. Raz autor określa je: „modlitwa za króla” (s. 55), a innym razem: „modlitwa Dawida o pomyślność i opiekę” (s. 99; tylko ww. 1-2 na tej stronie zatytułowane są: „modlitwa za króla”).

Rozdział trzeci: *Arka Przymierza w Księdze Jeremiasza* (s. 102-134) poświęcony jest analizie drugiej z perykop. Ks. Mozgol omawia w nim najpierw problem autorstwa całej Księgi (s. 102-104), historię jej redakcji

(s. 104-108), kompozycję i strukturę dzieła (s. 108-110), miejsce tekstu o Arce w kontekście całej Księgi (s. 110-111). Następnie podejmuje analizę filologiczną (s. 112-129), a kończy swoje badania prezentacją elementów poetyckich i strukturalnych analizowanej perykopy (s. 130-133).

Ostatni etap poszukiwań egzegetycznych stanowi rozdział czwarty: *Przekaz o Arce Przymierza w Drugiej Księdze Machabejskiej* (s. 135-166). Autor omawia najpierw zagadnienie związane z historią redakcji tradycji o Arce w 2 Mch 2 (s. 135-143). Dotykając kwestii świadectw tekstu, zawierających to wspomnienie (s. 135-136), skupia się jednak wyłącznie na problemie kanoniczności samych Ksiąg Machabejskich, a nie, czego można by było oczekiwać po tytule paragrafu, na wykazaniu w oparciu o krytykę tekstu, miejsca i stanu badanej perykopy w najstarszych świadectwach tekstu. W toku dalszej analizy zajmuje się kwestią autora i redakcji Ksiąg Machabejskich (s. 136-139), strukturą i myślą teologiczną 2 Mch (s. 139-140), określeniem gatunku literackiego dzieła (s. 140-142) i w końcu rolą tekstu o Jeremiaszu w drugim liście wprowadzającym do Drugiej Księgi Machabejskiej (s. 142-143). Po tak obszernym wstępie egzegeta przechodzi do analizy filologicznej badanego przez siebie tekstu (s. 143-163), omówienia jego wewnętrznej struktury i kompozycji (s. 163-165). Ciekawe bez wątpienia wprowadzenie, skupiające uwagę nad problemami dotyczącymi Ksiąg Machabejskich jako całości, jest chyba jednak nazbyt obszerne, zważywszy, że sam analizowany tekst jest fragmentem listu, stanowiącego tylko wprowadzenie do tego dzieła. Ważniejsze, z punktu widzenia analizy badanej perykopy, byłoby zapewne omówienie kwestii pochodzenia legendarnej informacji łączącej zniknięcie Arki z osobą Jeremiasza, jak również usytuowanie jej w kontekście innych legend związanych z tym obiektem kultowym.

Wszystkie dotychczasowe rozdziały autor kończył wyciągnięciem wniosków teologicznych (s. 46-47; 100-101; 133-134; 166). W ostatnim, piątym rozdziale: *Teologia Arki Przymierza w Ps 132; Jr 3,14-18 oraz 2 Mch 2,1-8* (s. 167-193) próbuje podsumować swoją dotychczasową analizę i ukazać teologiczne przesłanie omówionych przez siebie tekstów. Prezentuje najpierw podobieństwa i różnice pomiędzy tekstami zawierającymi termin „arka” (s. 167-168), następnie omawia temat Arki jako znaku Bożej obecności i mocy (s. 169-172) oraz teologię Bożej obecności – mieszkania Boga wśród ludzi (s. 172-185), miejsce Arki Przymierza w teologii przymierza Jahwe z Izraelem (s. 185-193) i – jak to ma w zwyczaju – swoje rozważania kończy podsumowaniem (s. 193-194).

Książka Ks. Mozgola jest pierwszą próbą dokonania naukowej analizy tzw. niehistorycznych tradycji o Arce. Nie ma podobnego opracowania w literaturze światowej, a przynajmniej nie zostało ono opublikowane w formie książki. W polskim kontekście jest ona w ogóle pierwszą monografią

poświęconą zagadnieniom związanym z Arką. Trzeba więc pogratulować autorowi zarówno wyboru samego tematu, jak i pasji, z jaką podszedł do jego przebadania. Trudno ustrzec się od braków przy tak pionierskiej pracy, szczególnie w warunkach polskich. Nie jest od nich wolna także recenzowana książka. Niektóre błędy w pisowni hebrajskiej, rażące zwłaszcza w tytułach paragrafów (s. 23), powstały zapewne podczas procesu wydawniczego. Jednak istotne jest to, że autor stara się być konsekwentny w swojej metodologii, podaje szczegółową analizę badanych przez siebie perykop, ich rolę w szerszym kontekście poszczególnych Ksiąg i podsumowuje swoje badania trafnymi wnioskami.

Należy mieć nadzieję, a taką daje chociażby opublikowany już artykuł tego samego autora poświęcony Arce (w: red. G. Witaszek, *Życie religijne w Biblii*, Lublin 1999, s. 37-64), że omawiana książka nie będzie ostatnią poświęconą przez niego badaniom nad tradycjami o Arce i zachęci wielu innych badaczy do zajęcia się tym ciekawym zagadnieniem.